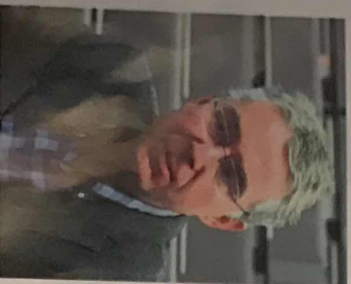
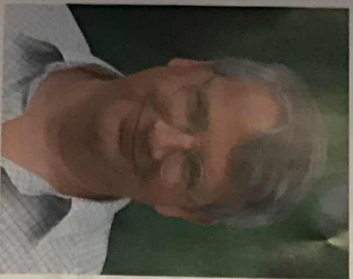

Globalisering; toen en nu!

De globalisering van nu is anders dan de globalisering van toen doordat opkomende economieën nu, in tegenstelling tot vroeger, direct concurreren met producten en productie-capaciteit (en dus werkgelegenheid) in ontwikkelde landen. Mede daardoor is er nu meer aandacht voor de ongelijke verdeling van welvaarts-effecten, die vooral gunstig zijn voor grote groepen mensen in ontwikkelingslanden en de aller-rijksten en minder gunstig voor de aller-armsten in Afrika en de middenklasse in ontwikkelde landen. Ook is er toenemende aandacht voor de overgangsproblemen bij het omschakelen van het ene type product in een sector (import) naar een ander type product in een andere sector (export).

Steven Brakman
en Charles van
Marrewijk²

Inleiding

Het zal niemand ongaan zijn dat 'globalisering' tegenwoordig aanleiding is tot verhitte discussies; het Transatlantische Trade and Investment Partnership (TTIP) staat ter discussie, het Verenigd Koninkrijk heeft aangekondigd de Europese Unie te willen verlaten (BREXIT) en de Amerikaanse verkiezingsstrijd om het 2016-presidentschap staat mede in het teken van weggeconcurrerde banen in de Industrie, waarbij men beschuldigend in de richting van Azië kijkt en waardoor de TransPacific Partnership (TPP) overeenkomst onder druk staat.

De aanleiding voor deze aandacht gaat terug tot de jaren negentig van de vorige eeuw toen men (in het westen) constateerde dat de werkgelegenheid in de industrie terugliep. Twee verklarende factoren werden aangedragen: de invloed van technologische ontwikkelingen – denk aan de stormachtige ontwikkeling van ICT (computer neemt werk over) – en de toenemende globalisering (concurrentie lagelonen landen). De indruk die daarbij ontstaat is, dat globalisering iets van recente datum is. Dit is een misvatting. Globalisering is van alle tijden, en zelfs de aandacht ervoor is van alle tijden.³

Globalisering, toen

Twee bekende onderzoekers in dit verband, O'Rourke and Williamson (1999, 2000, 2001), beargumenteren dat de groei van de internationale handel, zoals die plaatsvond vóór de 19e eeuw voornamelijk gericht was op niet-concurrerende goederen.⁴ Hierbij valt te denken aan koffie, thee, suiker, specerijen. Goederen waarvoor geen lokaal alternatief voorhanden was en die dus ook niet concurreerden met lokaal voortgebrachte producten. Aanvankelijk waren dit luxe producten, waarvoor de welvarende gebruikers in staat waren niet alleen de hoge prijs te betalen – de toevoeging 'peperduur' is niet voor niets in de 17e eeuw ontstaan – maar ook de hoge transportkosten. De ontdekkingstrekkers kwamen terug met ongewone producten en creëerden met dit exotische aanbod tevens de vraag. Dit gebeurde echter zonder lokale

producenten weg te concurreren; er waren immers geen lokale alternatieven.

Globalisering in de zin van concurrentie met lokale producenten begon pas in de 19e eeuw. In Europa vond vanaf ruwweg 1800 tot 1913 een ware transportrevolutie plaats: kanalen werden uitgegraven, de toegang tot de Rijn werd geliberaliseerd en investeringen in havens namen toe. Door al deze verbeteringen vonden spectaculaire dalingen van transportkosten plaats. Ook konden door de opening van het Suez kanaal en het Panama kanaal tijdovende en gevaarlijke routes langs Kaap de Goede Hoop en Kaap Hoorn vermeden worden. De belangrijkste ontwikkeling was ongetwijfeld de toepassing van de stoommachine in de scheepvaart en de spoorwegen. In de VS, bijvoorbeeld, werd de reistijd tussen Cincinnati en New York teruggebracht van 52 naar slechts 6 dagen tussen 1817 en 1852.^{5,6} Maar ook andere uitvindingen waren belangrijk. Nieuwe koeltechnieken maakten het mogelijk bederfelijke waar over grote afstanden te transporteren. De wereld veranderde in sneltreinvaart en de overheersende gedachte werd dat vrijhandel goed is.

Onder invloed van de vrijhandelsdoctrines van Adam Smith en van David Ricardo, werden veel handelsrestricties verwijderd. Rond 1860 was er met betrekking tot het Verenigd Koninkrijk en Nederland sprake van vrijhandel. Daarnaast werden in aparte bilaterale verdragen de handelsbelemmeringen tussen veel landen verder vernienderd.

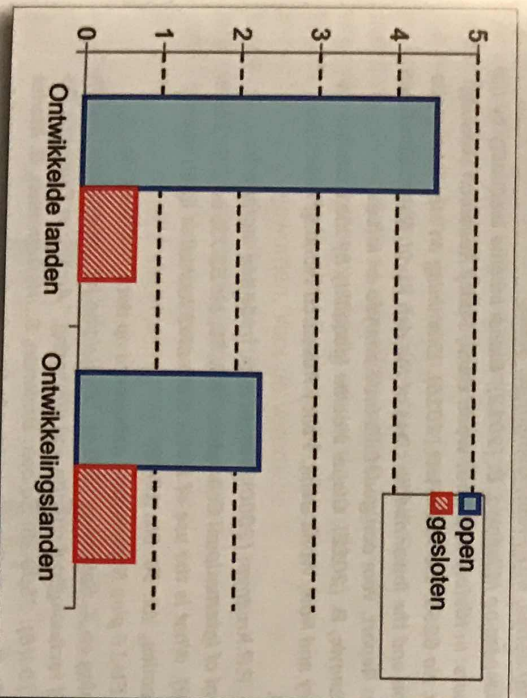
Na de eerste wereldoorlog trad een breuk op met het verleden. De wereldwijde economische crisis in de jaren dertig van de vorige eeuw stimuleerde een dramatische toename van protectionistische maatregelen, volgens de League of Nations "...yet never before in history were trade barriers raised so rapidly or discrimination so widely practiced."⁷ Dit had uiteraard grote gevolgen voor de handel. De omvang van de internationale handel zakte dramatisch in. Pas rond de jaren zeventig van de vorige eeuw was het relatieve niveau van de internationale handel weer terug op het niveau van vlak voor de eerste wereldoorlog. Afgezien van enkele niet onbelangrijke verschillen in de details van beide golven zijn er duidelijk twee grote perioden van globalisering waar te nemen: een die tot volle bloei kwam in de 19e eeuw en een die na de tweede wereldoorlog begon en tot heden voortduurt.⁸

Globalisering, nu

In de economie gebeurt niets zonder dat iemand er beter van wordt, of denkt te worden. Maar wie zijn

de winnaars of de eventuele verliezers? Volgens de meeste economen valt de balans positief uit, maar volgens veel anti-globalisten negatief. Economen wijzen erop dat globalisering ook een politieke keuze is; men kan altijd de grenzen sluiten (denk aan Noord-Korea). Blijikbaar is globalisering gunstig, anders zou je het niet doen. Maar dit is te grof of te gemakkelijk. Er zijn wel degelijk verliezers. Die discussie wordt nu intenser gevoerd; denk aan Brexit en TTIP. Wat de anti-globalisten ons duidelijk maken is dat globalisering en welvaart voor allen niet noodzakelijkerwijs hand in hand gaan, en dat sommige landen zelfs gevangen lijken in een armoedeval.

De meest voor de hand liggende vraag in dit verband is: leidt meer handel tot meer groei? De standaardtheorie leert ons dat handel de groei stimuleert. Dat komt omdat door specialisatie de productiemiddelen mondiaal gezien optimaler worden ingezet (dit zijn statische voordelen van handel), maar ook omdat men door handel de beschikking krijgt over andere productietechnieken. Door mondiale concurrentie is men voortdurend gedwongen de beste technieken te adopteren of zelf te ontwikkelen (dit zijn de dynamische voordelen van handel).

Figuur 1 Groei in relatie tot openheid; procent, 1970 - 1989.⁹

Uiteraard is onderzoek gedaan naar deze relatie tussen openheid en groei. Aanvankelijk leek het dat de relatie eenduidig was: meer handel leidt tot meer groei (Sachs en Warner, 1995).¹⁰ Figuur 1 geeft dit weer. Openheid, althans zo lijkt het, stimuleert de groei; hoe opener des te hoger de groei. En dat geldt zowel voor ontwikkelde als voor ontwikkelingslanden.

Maar zoals dat gebruikelijk is in empirisch onderzoek, kwam hierop forse kritiek. Wat betekent 'open' eigenlijk? In de praktijk meet men dit met een 'dummy-variabele'. De term 'dummy' kan hier letterlijk worden genomen. Wat is het geval? Om te bepalen of een land open of gesloten is construeert men een variabele die de waarde 1 (open) of 0 (gesloten) heeft. In de studie van Sachs en Warner (1995) valt een land in de categorie gesloten als het aan één van de volgende vijf criteria voldoet:

- Een premie op de zwarte markt van ten minste 20 procent op buitenlandse valuta;
- Export in handen van een staatsmonopolie;
- Een socialistisch economisch systeem;
- Niet-tarifaire belemmeringen van toepassing op meer dan 40 procent van de invoer;
- Gemiddelde invoertarief hoger dan 40 procent.

Op zichzelf lijken dit allemaal redelijke criteria om vast te stellen of een land open staat voor buitenlandse invloeden of niet. Een nadere analyse wijst echter uit dat eigenlijk maar twee variabelen de scheiding tussen open en gesloten bepalen: de variabele die betrekking heeft op staatsmonopolie en de premie op de zwarte markt. Deze twee variabelen bepalen de groepsindeling, maar identificeren vrijwel alle Sub-Sahara landen, alsmede een paar landen in Latijns Amerika met grote politieke en economische problemen. Een 'dummy' variabele voor Afrika of één voor politieke en economische problemen had ook volstaan om de groepsindeling te bepalen. Dit zet de gevonden relatie tussen openheid en groei onder druk. Voor anti-globalisten is dit een belangrijke conclusie.¹¹

Een opmerkelijke conclusie als deze kan natuurlijk niet zonder weerwoord kan blijven. Door zeer nauwkeurig naar de definitie van openheid te kijken blijkt dat de relatie tussen openheid en groei wel degelijk bestaat – openheid en groei gaan hand in hand – zij het dat deze relatie met wat minder overtuiging gebracht kan worden dan men dacht. De critici van globalisering werd hierdoor een belangrijk argument uit handen geslagen. Bovendien impliceert deze conclusie dat armoede als zodanig minder wordt, omdat tevens blijkt dat een grote groep arme landen profiteren van economische groei.¹² Maar betekent dit ook dat de wereld inkomensverdeling minder ongelijk is geworden? Het is mooi als het gemiddelde inkomen van een land stijgt door meer openheid, maar betekent dit ook dat iedereen erop vooruit gaat?

Uit recent onderzoek blijkt dat dit niet het geval is. Grote delen van de wereldbevolking profiteren niet van de voordelen van globalisering, en de inkomensverdeling binnen landen wordt steeds ongelijker. De Wereldbank-econoom Branco Milanovic maakte een mooie 'oifant' grafiek waar dit zichtbaar wordt. Op de horizontale as staan percentages van de wereldbevolking afgebeeld van laag naar hoog. Op de verticale as de verandering van het reële inkomen tussen 1988 en 2008.¹³ De allerarmsten zijn er in deze periode nauwelijks op vooruit gegaan, een grote groep mensen in vooral de opkomende economieën hebben hun inkomen

zien stijgen, evenals de allerrijksten. Het dal rond het 8e percentiel is opvallend. Dit betreft vooral de middenklasse in de rijke landen.

De westerse anti-globalisten zien een duidelijk verband met de toenemende globalisering. Voor ingewijden is de discussie interessant omdat de voor-aanstaande vakgenoten elkaar in de haren vliegen

over de vraag welke theorie in welke situatie mag worden toegepast.¹⁵ Deze link tussen globalisering en de arbeidsmarkt staat nu volop in de belangstelling. Figuur 3 laat dit zien voor 16 Europese landen. Van links naar rechts geven de panelen (a) voor laaggeschoolden, middelbaar geschoolden en hooggeschoolden aan hoe het aandeel van de respectievelijke beroepsgroep in de beroepsbevoh-

¹ Wie vindt dat de term globalisering een anglicisme is, moet zich realiseren dat mondialisering een Gallicisme is.

² Delen van dit artikel zijn gebaseerd op eerder werk van de auteurs (zie S.Brakman: oratie 18 mei 2004; http://www.eco.rug.nl/medewerk/brakman_of_Charles_van_Marrewijk (2017), *International Trade, Oxford University Press, Oxford*, U.K. Steven Brakman (Rijksuniversiteit Groningen); s.brakman@rug.nl Charles van Marrewijk (Xiran Jiaotong - Liverpool University (XJTU)) in Suzhou, China); Charles.Vannarrwijk@xjtu.edu.cn

³ Het beroemde citaat van John Maynard Keynes uit 1919 geeft dit goed weer (The Economic Consequences of the Peace, MacMillan, London, hst 2, blz. 6):

“What an extraordinary episode in the economic progress of man that age was which came to an end in August 1914!... The inhabitant of London could order by telephone, sipping his morning tea in bed, the various products of the whole earth, in such quantity as he might see fit, and reasonably expect their early delivery upon his doorstep... most important of all, he regarded this state of affairs as normal, certain, and permanent, except in the direction of further improvement, and any deviation from it as aberrant, scandalous, and avoidable. The projects and politics of militarism and imperialism, of racial and cultural rivalries, of monopolies, restrictions, and exclusion, which were to play the serpent to this paradise, were little more than the amusements of his daily newspaper, and appeared to exercise almost no influence at all on the ordinary course of social and economic life, the internationalisation of which was nearly complete in practice.”

⁴ O'Rourke, K.H. en J.G. Williamson (1999), *Globalization and History: the Evolution of a Nineteenth-Century Atlantic Economy*, MIT-Press, Cambridge, Mass., K.H. O'Rourke, en J.G. Williamson (2000), *When did Globalization begin? NBER Working paper*, No. 7632, Cambridge, Mass.; K.H. O'Rourke en J.G. Williamson (2001), *After Columbus: Explaining the Global Trade Boom 1500 – 1800*, NBER Working paper, No. 8186, Cambridge, Mass. Zie ook R. Findlay en K.H. O'Rourke (2003), *Commodity Market Integration, 1500-2000*, in M.D. Bordo, A.M. Taylor, en J.G. Williamson (eds.), *Globalization in Historical Perspective*, NBER-University of Chicago Press, Chicago.

⁵ Zie K.H. O'Rourke en J.G. Williamson (1999, op.cit., p.33).

⁶ De omvang en snelheid van Oceanic stormen nam enorm toe. Voor de 'Britannic' (een schip dat gebruik maakte van een combinatie van stoomkracht en zellen) duurde in 1874 een Atlantische overtocht 8 dagen en 20 uur, met een capaciteit van 5000 ton; in 1907 duurde dezelfde overtocht voor de 'Mauritania' (alleen stoomkracht) 4 dagen en 10 uur, met een capaciteit van 31000 ton. Tussen 1850 en 1910 nam het spoornet in het VK toe van 6621 tot 23387 mijlen, in de VS van 9021 tot 249902 mijlen, en in Duitsland van 3637 tot 36152 mijlen (K.H.O'Rourke en J.G.Williamson, 1999, op.cit.).

⁷ League of Nations (1942, blz.101), *Commercial Policy in the Interwar Period: International proposals and national policies*, League of Nations, Genève.

⁸ Voor een overzicht van de verschillen en overeenkomsten tussen beide golven, zie R.E Baldwin en P.Martin (1999), op.cit.

⁹ Bron: J.D.Sachs en A.Warner (1995), op.cit., blz.36.

¹⁰ J.D. Sachs, en A.Warner (1995), *Economic Reform and the Process of Global Integration*, *Brookings Papers on Economic Activity*, No.1, pp.1-95.

¹¹ Deze discussie lijkt ook een U-vormig verloop te hebben. In perioden waarin de handel sterk toeneemt laten anti-globalisten hun stem het duidelijkst horen: in de 19e eeuw gaf Karl Marx soortgelijke argumenten als Naomi Klein in de jaren negentig van de vorige eeuw, zie P.Segerstrom (2003), *Naomi Klein and the Anti-Globalization Movement*, CEPR Working Paper, No. 4141, London. En tegenwoordig kunnen wij in Nederland naar satiricus Arjen Lubach kijken die met een eenvoudige tekening van een chloorkip TTP afbrandt.

¹² Zie D. Quah (2003), *One Third of the World's Growth and Inequality*, in: T.S. Eicher and S.J. Turnovsky (eds.), *Inequality and Growth*, CESifo Seminar Series, MIT Press, Cambridge, Mass.

¹³ Gebaseerd op Milanovic, B. (2012), *Global income inequality by the Numbers: in History and Now*, World Bank, Policy Research Working Paper, No 6259. Zie A. Corlett (2016), *Examining an elephant: globalisation and the lower middle class of the rich world*, Resolution Foundation Report, voor een gedetailleerde analyse en kritiek.

¹⁴ Milanovic, B. (2012), *Global Income Inequality by the Numbers: in History and Now*, World Bank, Policy Research Working Paper, No 6259.

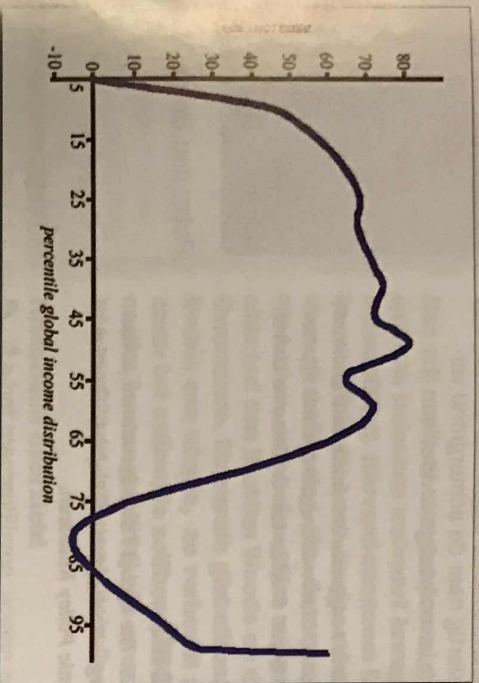
¹⁵ Zie, P.R.Krugman (2000), *Technology, trade and factor prices*, *Journal of International Economics*, Vol. 50, blz 51-71, en E.Learner (2000), *What is the use of factor contents? Journal of International Economics*, Vol. 50, blz. 17-49.

¹⁶ De EU-15 plus Noorwegen; gebaseerd op data van Goos, M., A. Manning en A. Salomons (2014), "Explaining job polarization: routine-based technological change and offshoring," *American Economic Review* 104(8): 2509-26; zie ook: Brakman, S., H. Garretsen, G. Marlet (2015), *Het verdwijnende midden in Nederlandse Steden? mogelijke gevolgen van Fragmentatie voor de Werkgelegenheid*, Preadviezen van de Koninklijke Vereniging voor de Staatshuishoudkunde, Joh.Ernschede, Amsterdam.

¹⁷ Autor, D.H., D.Dorn, G.H.Hanson (2016), *The China Shock: Learning from Labor-Market Adjustment to Large Changes in Trade*, *Annual Review of Economics*, Forthcoming.

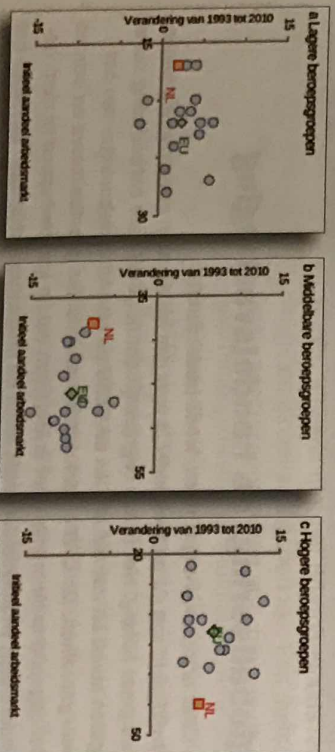
¹⁸ Een recente, bredere studie van P.D. Fajgelbaum en A.K. Khandelwal (2016), "Measuring the unequal gains from trade," *Quarterly Journal of Economics* 1113-1180, argumenteert dat handelswinst vooral ten goede komt aan de armere bevolking omdat die een groter deel van hun inkomen besteden aan verhandelbare goederen.

king is veranderd in de periode 1993-2010. Opvallend is dat vooral de middenklasse onder druk staat, maar dat laaggeschoolden en hooggeschoolden hun aandeel hebben zien toenemen. Ook hieruit blijkt dat de middengroep het moeilijk heeft op de arbeidsmarkt; het resultaat is arbeidsmarkt polarisatie.

Figuur 2 De olifantgrafiek; verandering reëel inkomen en globale inkomensverdeling, 1988-2008.¹⁹

Er zijn veel verklaringen aangedragen voor deze ontwikkelingen, waarbij twee oorzaken het vaakst worden genoemd: de ICT revolutie en globalisering. De techniek schrijft voort en hierdoor verdwijnen er banen. Dit proces is niet nieuw en heeft zich al tijd voorgedaan. Sommige banen verdwijnen door technische vooruitgang. In de 19e eeuw werd het paard vervangen door de stoomlocomotief. Tegenwoordig worden banen overbodig omdat de computer het sneller en beter kan. Daarnaast is globalisering belangrijk geworden. Voor de Verenigde Staten hebben Autor, Dorn en Hanson gekoken naar de effecten van de toegenomen concurrentie vanuit China op de Amerikaanse arbeidsmarkt.¹⁷ De conclusies die zij trekken zijn opmerkelijk:

Figuur 3 Arbeidsmarktontwikkelingen in 16 Europese landen¹⁸

- Handel heeft nog steeds voordelen. Arbeidsverdeling en een grote diversiteit aan goederen zijn gunstig voor consumenten. In dit opzicht is er niets nieuws onder de zon.
- Voor de VS als totaal heeft de extra concurrentie vanuit China een negatief effect gehad op die industrieën die rechtstreeks concurreren met

China. Op meer lokaal niveau is dit ook zichtbaar; lokale arbeidsmarkten (denk aan de voormalige auto-industrie gebieden) hebben hier het meeste last van.

- Voor economen wordt een belangrijke conclusie getrokken die men zich vaak onvoldoende realiseert, namelijk dat aanpassingen kostbaar zijn en lang kunnen duren. Traditioneel is de redenering van economen: uiteraard is er concurrentie en import gerelateerde industrieën hebben daar last van, maar deze nadelige effecten worden gecompenseerd door banengroei en de exportsectoren. Deze studie laat zien dat dit proces erg lang duurt en misschien zelfs op de langere termijn niet opgaat. En wie denkt hier niet aan de fameuze woorden van John Maynard Keynes?: "in the long run we are all dead."

Studies als deze – zie ook de referenties in de studie van Autor et al. (2016) – temperen het geloof in de positieve effecten van globalisering; naast de positieve effecten van internationale arbeidsverdeling, kan men de ogen niet sluiten voor de 'overgangsproblemen', die lang kunnen duren.¹⁸

Conclusie

Veel economen denken dat globalisering gunstig is en de welvaart bevordert. Dit wordt door onderzoek ondersteund; internationale arbeidsverdeling maakt de wereld efficiënter en consumenten kunnen kiezen uit een grotere diversiteit van producten. De gunstige effecten zijn echter ongelijk verdeeld. Uit recent onderzoek is gebleken dat grote groepen mensen in ontwikkelingslanden hebben geprofiteerd, alsmede de aller-rijksten. De allerarmsten in Afrika en de middenklasse in de rijke landen hebben het moeilijker. Ook is er meer aandacht gekomen voor wat men vroeger makkelijk afdeed als 'overgangs problemen'. De gedachte was dat meer import gecompenseerd kon worden door meer export. De recente ervaring met het opkomende China laat zien dat dit proces moeizaam verloopt; niet iedereen kan makkelijk van de weggeconcentreerde import industrie naar de groeiende export industrie verhuizen. Voor zover dit wel kan duurt het erg lang. Economen realiseren zich in toenemende mate dat de zogenaamde overgangsproblemen wel degelijk serieus genomen moeten worden.

Steven Brakman is hoogleraar internationale economie aan de Rijksuniversiteit Groningen. Charles van Marrewijk is hoogleraar Internationale economie aan de Universiteit Utrecht.